El misteri dels topònims bascos

Autor: Núria Garcia Quera
Data de publicació: 13-02-2014

La Núria Garcia Quera ens explica la relació que tenen, segons ella, certs topònims pirinencs amb l'euskera actual.

Com que el Pallars Sobirà està tancat al nord pel port de la Bonaigua i al sud pel congost de Collegats, sempre hem viscut una mica aïllats i podem presumir (o no) de reducte de moltes coses. Per exemple, mentre a la major part del Pirineu l'eusquera —que s'havia parlat a gran part de l'àrea pirinenca— era substituït pel català, el francès, el castellà o l'occità, al Pallars fins a l'any mil encara hi havia qui el parlava. Per això, a diferència d'altres llocs, en aquesta comarca han perviscut uns noms de lloc que són uns autèntics fòssils lingüístics. De fet, ens haurien d'oferir molta informació de com es parlava però, malauradament, la majoria no se sap què signifiquen i aixequen discussions airades entre els etimòlegs.

Com que he estudiat filologia, m'agraden els mapes, m'agrada caminar i visc al Pallars Sobirà, ja fa temps he observat algunes curiositats. Per exemple, si mireu un mapa de la comarca, veureu que la majoria dels pobles situats al fons de les valls comencen per "Es–": Es–cós, Es–tac, Es–càs, Es–cart, Es–taron, Es–terri de Cardós, Es–taon, Es–taís, Es–pot, Es–terri d'Àneu. A altres punts dels Pirineus succeeix el mateix, com és el cas d'Es–pui, Es–pill o Es–tós, per citar-ne només alguns. Coromines, al seu Diccionari Etimològic, ja comenta que "esto–" té un sentit de "tancat", "clos", però no detecta aquesta curiositat.

L'eusquera és una de les llengües més antigues del continent europeu. Es diu que ve de l'edat de pedra i que no té relació amb cap altra llengua del món. Tanmateix, el que ara m'interessa remarcar és que és una llengua aglutinant, és a dir, que els seus mots es formen a partir d'unir morfemes. I un morfema és una unitat mínima amb significat. Per tant, podem deduir que els topònims del Pallars Sobirà estan formats per morfemes, la qual cosa obre un joc de possibilitats molt divertides. Per exemple, si el morfema "es–" té el sentit de "final de la vall", el morfema "–ca–" té el sentit de "paret" i el morfema "–art(e)" té el sentit de "entre", i sabem que Escart és un poble al final d'una vall, caracteritzat perquè al seu costat hi ha una gran paret enmig de la qual penja l'ermita de la Mare de Déu de la Roca,

podem suposar que Es–ca–rt significa una cosa semblant a “final de la vall–paret–entre”.

—On vius? —devien preguntar els pallaresos de fa dos mil cinc-cents anys.
—Visc al final de la vall, entre parets.

Coneixeu el poble de Bresca? Està situat al capdamunt d’una paret on, per cert, hi ha algunes vies d’escalada. No us crida l’atenció que també tingui el morfema “ca”? Per tant, si tenim en compte que “cap” (en sentit anatòmic) en l’eusquera actual es diu “buru”, Bresca podria venir de “B(u)r(u)esca”, que significaria “cap–paret”:

—On vius?
—Al cap de la paret.

Bé, un altre dia podem jugar amb els morfemes –erri, –arri, –arre, –orre (Ginest–arre, Isav–arre, Escal–arre, Est–erri, G–erri, Un–arre, Bonest–arre, Llad–orre…), –í (Aid–í, Beran–í, Llavors–í…), Al– (Al–ins, Al–ós, Al–tron…), –ós (Al–ós, Esc–ós, Cassibr–ós, Ara–ós, Arr–ós, Berr–ós, Lladr–ós, Card–ós…) o –ui (Arest–ui, Balest–ui, Bress–ui, Esp–ui, Lless–ui, Menc–ui…). Mentrestant, si us voleu anar inspirant, podeu fullejar els nou volums del Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana, d’en Joan Coromines. Segur que us ho passareu la mar de bé!

Núria Garcia Quera

Article publicat a Sensus